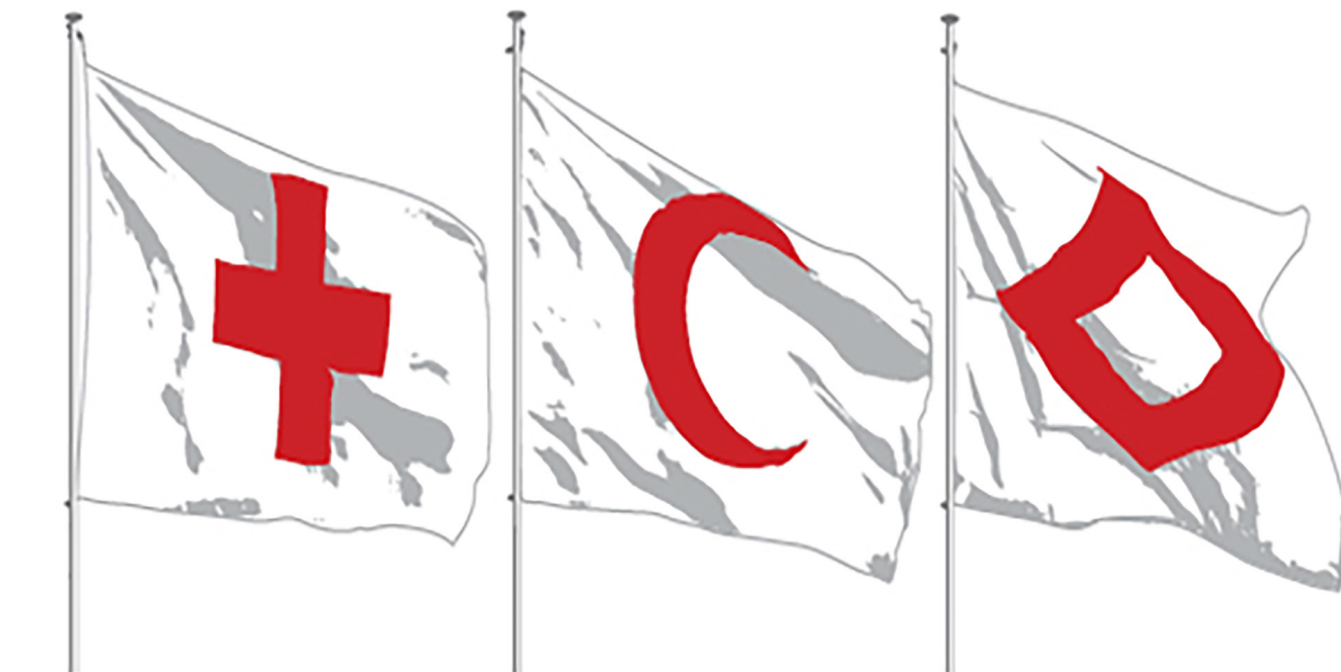

STUKVÅRD I SKOTTLINJEN - EN FRÅGA OM LIV OCH DÖD

Våld och hot mot patienter, hälso- och sjukvårdspersonal samt vårdinrättningar och fordon är en av de mest allvarliga men ändå förbisedda humanitära frågorna i dagens konflikter och kriser. Det sker genom direkta och medvetna angrepp mot sjukvårdspersonal och sjukvårdsinrättningar. Sjuka förvägras vård och skadade evakueras inte. Strider leder till att skadade personer och medicin inte når sjukhusen. Civila och stridande dör av skador som de borde överleva. Konflikter leder till att människor tvingas på flykt, däribland sjukvårdspersonal, vilket leder till att den förebyggande vården kollapsar.

Att förbättra säkerheten för hälso- och sjukvården är avgörande för att kunna upprätthålla mänsklig värdighet i väpnade konflikter och andra nödsituationer. Rödakors- och rödahalvmånerörelsen världen över arbetar med att förhindra och lindra mänskligt lidande samt att sprida kunskap om krigets lagar.

Kunskap om krigets lagar räddar liv

För att förbättra skyddet och respekten för hälso- och sjukvården under väpnad konflikt driver rödakors- och rödahalvmånerörelsen den globala kampanjen Sjukvård i Skottlinjen (Health Care in Danger). En av de viktigaste åtgärderna för att förbättra respekten för de regler och principer som skyddar hälso- och sjukvården i konflikt- och nödsituationer är kunskap/kännedom om den internationella humanitära rätten, om den internationella humanitära rätten.

Våldsmönster

Våld och hot mot patienter, hälso- och sjukvårdspersonal samt vårdinrättningar och fordon sker exempelvis genom:

- *Direkta och medvetna angrepp* mot sjukvårdspersonal, fordon och sjukvårdsinrättningar. Väpnade intrång i sjukvårdsinrättningar med syftet att arresteras eller förhöra patienter. Hot och våld mot hälso- och sjukvårdspersonal.
- *Hindrande av vård*. Sjuka förvägras vård och skadade evakueras inte. Medvetna förseningar av ambulanser och andra transporter vid exem-

pelvis check-points. Strider leder till att skadade personer och medicin inte når sjukhusen.

- *Diskriminering*, sårade och sjukas rättigheter respekteras ej.
- *Allmänna säkerhetssituationen*. Vidare leder konflikter till att människor tvingas på flykt, däribland sjukvårdspersonal samt att den preventiva sjukvården kollapsar.

Genèvekonventionerna (krigets lagar)

Den internationella humanitära rätten, krigets lagar, syftar till att begränsa det lidande som väpnade konflikter orsakar såväl civila som stridande. Den tar inte ställning till, eller är beroende av, vem som startade konflikten.

Skyddet för sårade, sjuka och sjukvårdspersonal samt tillgång till sjukvård finns beskrivet i första, andra och fjärde Genèvekonventionerna samt första och andra tilläggsprotokollen.

Skydd och respekt

Parterna till konflikten skyldiga att respektera och skydda sårade eller sjuka soldater. De får aldrig anfallas.

Rätt till vård

Sårade och sjuka har rätt till vård. Vården ska ges opartiskt vilket innebär att det är behovet av vård som ska styra, inte nationalitet, etnisk tillhörighet, religion, kön eller något annat.

Skydd för sjukvårdspersonal – skyddseblem

Det röda korset, den röda halvmånen och den röda kristallen är skyddseblem för att militär och civil sjukvård under väpnad konflikt. Emblemerna ska uppmärksamma de stridande på deras skyldighet att respektera och garantera att sårade, sjuka, sjukvårdspersonal, utrustning, transporter och byggnader ett fullvärdigt skydd. Sjukvårdspersonal, sjukhusbyggnader, sjuktransporter och allt som tillhör sjukvård ska utmärkas.

Skyddseblemet får utmärkas på:

- armbindlar som används av sjukvårdspersonal, militär och civil, samt själavårdare. Armbindeln ska bäras på vänster arm. Dessa personer ska dessutom vara försedda med en särskild ID-handling
- flaggor som visar sjukhus eller sjukvårdsenheter
- sjukvårdsmateriel och sjuktransporter.

Skyddseblemet ska vara så stort som möjligt, det ska synas på långt håll både från land, hav och luft och inte innehålla ytterligare information. Om emblemet skulle saknas innebär det inte att skyddet går förlorat, men det innebär att man utsätter sig för en ökad risk för anfall och det blir svårare för en person att bevisa att han/hon är sjukvårdspersonal.

Förlora skydd

Skyddade personer förlorar sitt skydd om de deltar i striderna. Sårade och sjukvårdspersonal får endast använda våld i självförsvar. Om ambulanser eller sjukvårdsbyggnader används för militära operationer förlorar de sitt skydd.

Mänskliga rättigheter

Både den internationella humanitära rätten och de mänskliga rättigheterna (MR) syftar till att skydda människors liv och värdighet. Men medan den humanitära rätten har utvecklats i en strävan efter att mildra effekterna av väpnade konflikter, har de mänskliga rättigheterna utvecklats med syftet att reglera en stats fredstida förhållanden och förpliktelser mot sina egna medborgare.

Grunden till nutida MR-konventioner härrör från den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna (1948). I de medborgerliga och politiska rättigheterna (1966) ingår grundläggande rättigheter som gäller för alla, oavsett sammanhang:

- rätten till liv
- förbud mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning
- förbud mot alla former av diskriminering (se till exempel Konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering från 1965).

Rätten till hälsa

Ytterligare en viktig mänsklig rättighet i detta sammanhang är rätten till hälsa. Denna rättighet finns exempelvis beskriven i Konventionen om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna (1966) och innebär rätten för var och en att åtnjuta bästa möjliga fysiska och psykiska hälsa (art. 12). I kon-

ventionen och i tolkningen av rättigheten beskrivs också vilka insatser som krävs av staterna för att denna rättighet ska tillgodoses. Exempel på detta är tillgång till hälso- och sjukvård, att den är fysiskt tillgänglig och med överkomliga priser. Målet är att minska faktorer som sätter hälsan i fara och att förhindra spridning av smittsamma sjukdomar.

Rätten till hälsa under väpnad konflikt

Då väpnade konflikter eller andra nödsituationer äger rum är ofta tillgången till hälso- och sjukvård redan begränsad. Situationen förvärras av den osäkerhet som finns och det är då svårt att upprätthålla rätten till hälsa trots att den då är som viktigast. Myndigheterna kan aldrig påstå att rätten till hälsa är en okränkbar rättighet, det vill säga att det kan frångås när till exempel nationell säkerhet är hotad. Dock kan rättigheten, i dessa situationer, begränsas så länge som syftet med detta är att garantera välfärden för befolkningen. Människors rätt till högsta uppnåeliga standard på sjukvården skapar, oavsett sammanhanget, en nödvändighet för hälso- och sjukvårdspersonal att göra allt för att se till att denna rättighet upprätthålls.

Icke-diskriminering

Rätten till hälsa innebär att vård ska ges utan diskriminering. Det är en viktig princip som genomsyrar

alla mänskliga rättigheter och som också kan jämföras med reglerna i Genèvekonventionerna att vårdska ges opartiskt.

Rätt till vård – kopplat till hälso- och sjukvårdsetik

Det finns ett nära samband mellan hälso- och sjukvårdsetik och mänskliga rättigheter (MR). Enligt World Medical Association (WMA) har etiken starkt påverkats av utvecklingen av MR.

Modernt tänkande kring hälso- och sjukvårdsetik beaktar särskilda regler (till exempel ”behandla alla som lika”), utfall (som konsekvenserna av dina handlingar), principer (exempelvis ”gör ingen skada”) samt personliga egenskaper (såsom ärlighet). Tillsammans influerar dessa en persons tro och uppförande liksom sättet att fatta beslut.

Det är vanligtvis relativt uppenbart huruvida något är etiskt eller inte, den medicinska personalen fattar beslut genom att kombinera sin känsla av humanitet och professionella plikt med sunt förnuft, samtidigt som de tar hänsyn till de tre pelarna för hälso- och sjukvårdsetik tas i beaktan. Dessa är:

- respekt för individens autonomi och värdighet
- upprätthålla sekretessen
- säkerställa äkta och giltigt samtycke för alla förfaranden.

Rättigheter för hälso- och sjukvårdspersonal

Hälso- och sjukvårdspersonal har särskilda rättigheter då man arbetar under väpnad konflikt. Rättigheterna härleds från den internationella humanitära rätten, särskilt Genèvekonventionerna och dess tilläggsprotokoll samt sedvanerätt¹.

Hälso- och sjukvårdspersonal som arbetar under väpnad konflikt har rätt att:

- bli respekterad och skyddad, precis som de sårade och sjuka som vårdas
- kräva att myndigheterna är behjälpliga så att arbetet kan utföras
- kräva att myndigheterna ger tillgång till de sårade och sjuka personerna
- inte bli straffad för att utföra ditt arbete enligt vedertagna normer för hälso- och sjukvård
- inte tvingas att agera på ett sätt som strider mot lag och/eller hälso- och sjukvårdsetik
- inte tvingas ge information om sårade och sjuka människor utöver vad som krävs enligt nationell rätt eller i fråga om anmälan av smittsamma sjukdomar
- vid tillfångatagande, få fortsätta det professionella arbetet när det är möjligt
- inte straffas för att inte lyda en olaglig eller oetisk order
- bära ett lätt vapen för att försvara dig själv samt sårade och sjuka i din vård.

¹ Sedvanerätten är vid sidan av den traktatbaserade rätten (exempelvis konventioner) den viktigaste rättskällan inom folkrätten och är juridiskt bindande för alla stater. Internationella rättsregler utgör sedvanerätt när stater accepterar regeln genom sitt konsekventa agerande och sina uttalanden.

Foto: Peter Hodgson/Svenska Röda Korset

Skyldigheter för hälso- och sjukvårdspersonal

De skyldigheter som åligger hälso- och sjukvårdspersonal som arbetar under väpnad konflikt och andra nödsituationer baseras på humanitetsprincipen och hämtas huvudsakligen från internationell humanitär rätt, mänskliga rättigheter och vårdetiska regler. Flertalet av skyldigheterna är dock hämtade från etablerad praktik eller baserad på sunt förnuft. Vissa är absoluta, ”du måste” medan andra kan vara svåra att följa under särskilda omständigheter, ”du ska, om möjligt”.

Du måste, under alla omständigheter:

- behandla de sårade och sjuka humant
- aldrig överge de sårade och sjuka
- aldrig ta del i stridigheterna (förlorar då skyddet som medicinsk personal har enligt internationell rätt)
- påminna myndigheter om deras åliggande att leta efter och hämta upp sårade och sjuka samt säkerställa patienters tillgång till hälso- och sjukvård
- förespråka och ge effektiv vård
- inte ta några onödiga risker vid utförande av arbete
- skydda sårade och sjuka från allmänhetens nyfikenhet och uppmärksamhet i media
- säkerställa att dina metoder är förenliga med humanitär rätt, mänskliga rättigheter samt hälso- och sjukvårdsetik
- göra allt i din makt för att förhindra repressalier mot de sårade och sjuka eller mot hälso- och sjukvårdspersonal och sjukvårdsinrättningar.

Summering

Som tidigare nämnts, men det tål att upprepas, är information och kunskap om den internationella humanitära rätten, de mänskliga rättigheterna och de vårdetiska principerna en av de viktigaste åtgärderna för att förbättra respekten för de regler och principer som skyddar hälso- och sjukvården i konflikt- och nödsituationer.

Den internationella humanitära rätten, krigets lagar, syftar till att humanisera krigföringen för att begränsa det lidande som väpnade konflikter orsakar för såväl civila som stridande. Den tar inte ställning till, eller är beroende av, vem som startade konflikten. Parterna i konflikten är skyldiga att respektera och skydda sårade och sjuka.

Det är förbjudet att döda eller skada en fiende som ger upp eller är försatt ur stridbart skick (sårade, sjuka, krigsfångar eller på annat sätt hindrade att delta i striderna). Det är förbjudet att använda vapen eller stridsmetoder som orsakar överflödigt skada eller onödigt lidande.

Personer som är försatta ur stridbart skick och de som inte tar direkt del i fientligheter har rätt till respekt för sina liv och sin fysiska och moraliska integritet. De ska under alla omständigheter skyddas och behandlas humant utan någon otillbörlig skillnad.

Sårade och sjuka har rätt till vård. Vården ska alltid ges opartiskt vilket innebär att det är behovet av vård som ska styra – inte nationalitet, etnisk tillhörighet, religion, kön eller något annat.

Sårade och sjuka ska omhändertras och vårdas av den part i konflikten i vars våld de befinner sig. Sjukvårdspersonal, sjukvårdsinrättningar, transporter och materiel omfattas också av skydd.

Hälso- och sjukvårdspersonal ska inte hindras i sitt uppdrag att ge opartisk vård till sårade och sjuka. De får heller inte utsättas för tvång.

Emblemen det röda korset, den röda halvmånen och den röda kristallen är skyddsemlen enligt den internationella humanitära rätten. Den skyddar alla sårade och sjuka samt civil och militär sjukvård i väpnade konflikter. Det är förbjudet att angripa fordon, byggnader och personal som bär emblemen.

För mer information

www.icrc.org

<http://healthcareindanger.org/hcid-project/>

<https://www.redcross.se/vart-arbete/k2/krigets-lagar/>

<https://www.redcross.se/vart-arbete/s/sjukvard-i-skottlinjen/>

Häften/rapporter

HCiD- Meeting the challenges

<https://www.icrc.org/en/publication/4212-health-care-danger-meeting-challenges>

HCiD – The responsibilities of health-care personnel working in armed conflicts and other emergencies

<http://www.icrc.org/eng/assets/files/publications/icrc-icrc-002-4104.pdf>

HCiD – Making the case

<http://www.icrc.org/eng/assets/files/publications/icrc-002-4072.pdf>

HCiD – A harsh reality

<http://www.icrc.org/eng/assets/files/publications/4074-002-hcid-in-brief.pdf>

HCiD - Ambulance and pre-hospital services in risk situations

<http://www.icrc.org/eng/assets/files/publications/icrc-002-4173.pdf>

Staying alive – safety and security guidelines for humanitarian volunteers in conflict areas

http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/icrc_002_0717.pdf

HCiD report – A sixteen-country study (July 2011)

<http://www.icrc.org/eng/assets/files/reports/4073-002-16-country-study.pdf>

Detta är Röda Korset

Röda Korset är världsomspännande organisation som finns i 191 länder. Röda Korsets uppgift är att förhindra och lindra mänskligt lidande var det än uppstår och vem det än drabbar.

En grundläggande uppgift för Röda Korset är att sprida kunskap om internationell humanitär rätt – krigets lagar.

För mer information, besök vår hemsida www.redcross.se eller kontakta info@redcross.se

Om du har frågor om skyddsembblemet (det röda korset) eller vill anmäla felaktig användning, kontakta emblem@redcross.se

Denna informationsfolder är tryckt med stöd av Forum Syd.